

*Отзиви и рецензии***ГЛОБАЛНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
ПРЕД ИДЕНТИЧНОСТТА И ОБЩНОСТНАТА
СТАБИЛНОСТ НА ЕВРОПА**

(Общности и идентичности (Юбилеен сборник в чест на проф.
д.с.н. Таня Неделчева)

Мая Келиян, Мария Мартинова, Чавдар Маринов, Георги
Медаров, Светлана Христова-Влади, Димитрина Попилиева
(Съст.), АИ „Проф. Марин Дринов“, София, 2023)

Не е пресилено твърдението, че България тепърва ще се налага да прокарва проходи в „минното поле“ на наслагващите се етническа, национална и европейска идентичност на своите граждани. У нас периодично припламват искри, провокирани от неясните граници на тези самоидентификации, покрай допускането на дискриминация, недомислени привилегии и парцелиране на политическата власт, основани на етнически признак. Засега българското общество ги отминава като маловажни. За съжаление подобни проблеми нямат свойството да се разрешават от само себе си. Пренебрегването им нагнетява скрито напрежение, което, оставено без внимание и контрол, може да има много опасни последици.

В съчинението си *Въходът на мрежовото общество* (1996 г.) Мануел Кастелс отбелязва, че „новите информационни технологии оказват въздействие върху всички области на човешката дейност и правят възможно установяването на неограничен брой връзки между различните сфери, както и между елементите и субектите на всяка дейност“ (Castells, 2004: 83). В този мрежов свят личността е подложена на ред въздействия, чиито дълбочина и последици не могат да се предвидят. Едно от тях, което едновременно с това е и проблем на националната сигурност, е свързано с ерозията на персоналната идентичност. Отново Кастелс посочва, че при една все по-обвързана с външни влияния и зависимости социално-икономическа реалност идентичността

ни или онова, което ни прави едни и същи в различни моменти от времето, е подложена на сериозни трансформации. В условията на глобалната информационна мрежа (интернет) е възможно както за „даден индивид, така и за колективните актьори да съществуват множество идентичности. [...] Подобен плурализъм е източник на стрес и противоречие, както в репрезентациите на Аза, така и в социалната дейност“ (Castells, 2006: 19).

„Copy-paste“ културата, превърнала се във визитна картичка на съвременното глобално дигитализирано общество, позволява много лесно пренаписване на миналото и на паметта за него. По думите на Джереми Рифкин възможността с едно натискане на клавиша паметта ни да бъде заместена от таблици, препинателни знаци, бележки под линия и индекси освобождава човешкия ум от необходимостта непрекъснато да си припомня миналото (Rifkin, 2000: 204). Това прави въпросното минало лесно податливо на корекции и пренаписване. В България вече има внушително число подобни опити – от преименуването по най-различен начин на близкото и по-далечното ни минало, през пренаписването на биографиите на спорни политици и държавници до заличаването на исторически паметници с конюнктурни политически аргументи.

Кризата на идентичността в днешния глобален дигитален свят е само едната страна на монетата. Другата, и то по-страшната, е ерозията на придаващите стабилност общност-

ни структури в западния свят под напора на мигриращите към нейните предели човешки маси с чуждо самосъзнание, манталитет и религия. В изпълнение на криворазбраната идеология за отвореното общество с мултикултурен ореол, Европа започва да губи посоката на цивилизационното си развитие. В изследването си *Странната смърт на Европа* Дъглас Мъри отбелязва по този повод, че „европейската цивилизация такава, каквата я познаваме, е в процес на самоубийство“, защото „онези, които са на власт, изглеждат убедени, че няма значение дали хората и културата на Европа ще бъдат загубени за света“ (Murray, 2023: 8) и защото са намислили, както в стихотворението „Решение“ (1953 г.) на Бертолд Брехт, постепенно да разпуснат народа си и да изберат друг.

На тези, както и на ред други въпроси от подобен характер, се опитват да отговорят авторите в сборника с научни статии, озаглавен *Общности и идентичности*. В него са включени 23 авторски текста на учени, предимно от Института по философия и социология към Българската академия на науките. Те са групирани тематично в три раздела и въпреки разнообразието от проблематики и стилове, притежават високо ниво на съдържателната консистентност, което е заслуга на съставителския колектив на книгата под ръководството на Мая Келиан.

Първата глава е посветена на идентичността в нейната многомерност – национална, общностна и етническа. Тук са представени изследванията на девет автори от различни поколения, което е показател за трайния интерес към проблема и за научната и обществената му значимост. С високата си степен на концептуализация се открояват текстовете на Георги Фотев, посветен на европейската идентичност, на Кольо Коев за т. нар. класическа ситуация в науката и на Максим Мизов за етническата стигматизация. Но този раздел е интересен и с това, че в него могат да се прочетат интересни обобщения на основата на по-конкретни социологически изследвания, свързани с водещата до фрагментация и сепаратизъм „нова парадигма на знанието“ (Лиляна Деянова), за дела и профила на африканските учени, завършили образованието

си и защитили научно-образователни степени в страните от бившия социалистически блок и в Западна Европа в периода 1960–1980 г. (Светла Колева), за нагласите за доброволчество в ромските общности (Светлана Христова-Влади), на нестинарството като етнокултурен и исторически феномен (Чавдар Маринов) и др.

Вторият раздел на сборника включва шест авторски текста, посветени на актуален и свързан със значими социални рискове проблем, особено през последните години – този за мигрантския поток към европейските страни и за трудностите пред интеграцията на големите имигрантски общности в страните от Европейския съюз. Акцентът е поставен върху двустранния характер на процеса на интеграция, който у нас е съпроводен с множество пречки, предразсъдъци, недоверие и стигматизация, но и с примери на великодушие, състрадание и съпричастност към нерядостното битие на търсещите закрила чужденци. Текстовете в този раздел демонстрират висок професионализъм и умение да се анализират първичните социологически данни, доколкото всички те стъпват на конкретни емпирични изследвания. Тук важното е, че въпреки тематичното единство всеки от авторите е избрал своя оригинална гледна точка. Анна Мантарова се е фокусирала върху бариерите, които затрудняват интеграцията на пристигащите в България мигранти. Мая Келиан е поставила в центъра на изследването си двустранността на социеталното огледало, в което се виждат чужденците, принудени да търсят убежище у нас, и българските граждани като техни „домакини“. Албена Накова е избрала да съпостави две диаметрално противоположни нагласи към чужденците (на толерантност и съдействие, от една страна, и на отхвърляне и на враждебност, от друга) и да анализира причините за това. Румяна Желева разглежда задължителната двустранност на успешната интеграция и необходимостта от полагане на усилия и от двете страни (като изследва опита при интеграцията на рускоговорещите мигранти у нас). А Камелия Петкова е анализирала конкретните пречки и трудности, с които се сблъскват мигрантите, пристигащи в България.

Особено интересен е третият раздел на сборника, включващ осем статии, посветени на широк кръг проблеми, обединени от рисковете пред нормалното функциониране на общностите – неравенствата, дискриминацията и институционалната недостатъчност. Всички текстове в този раздел са интересни и професионално написани, но аз бих открил няколко от тях. В статията на Духомир Минев се отправя предизвикателство към паникономизма в социалните изследвания, който се стреми да обясни социалния прогрес чрез своите партикуларни парадигми, в основата на които стоят формални и често неверни показатели като БВП, темп на икономическия растеж, доходи, инвестиции и др. Статията на Мария Желязкова поставя на критичен анализ твърденията за последователната и консистентна политическа стратегия за преодоляване на неравенствата у нас, разкривайки нейната несъстоятелност и разминаване с действителните процеси на разслоение. Много любопитно е изследването на Пепка Бояджиева за условията и предпоставките, довели до фиаското на първия частен университет в България след Освобождението (Свободния университет). В него се поставя кардиналният въпрос докъде се простират границите на еманципираното от държавния интервенционизъм висше образование и възможно ли е подобна инициатива в условията на ограничена по размери академична среда, в която професионалната ревност и страх от конкуренция могат да надделеят над обществен интерес. Много любопитна е и оценката за ролята на общността при преодоляването на патологичната пристрастеност (в случая към алкохола), която прави в своята статия Мария Мартинова. Внимание заслужава и анализът на многоаспектността на щастието и неговата зависимост от социалното положение (социалните неравенства) в статията на Румяна Стоилова и Калоян Харалампиев.

Важно достойнство на сборника е институционалната му репрезентативност. От една страна, в него е представена проблематика, по която работят значителна част от учените в Института по философия и социология, както и постигнатите от тях резултати. От друга страна, сборникът представлява и адекватен израз на приемствеността между възрастовите категории изследователи. В него са включени статии на известни и утвърдени имена в социалните науки, на средното поколение учени, както и на млади колеги, които са в началото на научните си кариери.

Сборникът е посветен на проф. Таня Неделчева и в тази му проекция той демонстрира респект към един достоен и ерудиран член на научната общност с дългогодишен опит и постигнати забележителни резултати в проблематиката, която е предмет на статиите в сборника. Той показва социалната значимост и дълготрайност на изследванията в областта на идентичността, общностите и неравенствата, както и приемствеността между научните поколения, разработващи тези въпроси.

Борислав Градинаров

Литература

- Castells, M. (2004). *Vazhodat na mrezhovoto obshtestvo*. Sofia: LIK. [Кастелс, М. 2004. *Възходът на мрежовото общество*. София: ЛИК].
- Castells, M. (2006). *Silata na identichnostta*. Sofia: LIK. [Кастелс, М. 2006. *Силата на идентичността*. София: ЛИК].
- Murray, D. (2023). *Strannata smart na Evropa*. Sofia: Iztok-Zapad. [Мъри, Д. 2023. *Странната смърт на Европа*. София: Изток-Запад].
- Rifkin, J. (2000). *The Age of Access: How the Shift from Ownership to Access is Transforming Capitalism*. Penguin books.